

МЕЂУНАРОДНО ПРАВО РАЗВОЈА

У ери Уједињених нација класично међународно право доживљава експанзију како у погледу броја субјеката тако и у погледу односа који се извргавају његовом дејству. Дотле неограничена национална сувереност у области трговине, новца и инвестирања почиње да се подрива. Поратно привредно планирање доводи до оснивања установа чији је циљ био да омогуће продор међународног права у област *трговине* (Међународна трговинска организација, замењена GATT-ом), *новца* (Међународни монетарни фонд) и *инвестирања* (Светска банка). Институционално-правна архитектура захвата три простране области светске привреде које су вековима стајале изван дејства међународноправних норми. На тај начин су Повеља Уједињених нација, Хаванска повеља, GATT и уставни акти Фонда и Банке положили прве темеље привредној и трговинској сарадњи у једном новом међузависном свету. Касније створене организације добијају задатак да успостављеној трговинској сарадњи усаде нови револуционарни смисао: међународна трговина треба правно да буде тако организована како би служила економском развоју заосталих земаља. Жижу ових нових стремљења представља UNCTAD. Као угаони камен међународног економског развоја UNCTAD је створен поглавито ради тога да спроведе темељиту ревизију правних начела међународне трговине а у корист неразвијених земаља. Зато је његова идеологија надахнута жељом да се образује нови систем светске трговине у којем ће аутоматска превласт развијених држава бити онемогућена. Ово утолико пре што су неке од њих до скоро биле и колонијалне метрополе. Резултат досадашње делатности свих наведених организација био је двогуб: оне су, с једне стране, институционализовале међународне економске односе и међународно право, а, с друге, даље шириле поље дејства међународног права. Само постојање UNCTAD-а, UNIDO-а и других сличних тела сведочи о живом занимању међународне заједнице и међународног права за економски развој заосталих земаља.

Класични механизам међународне трговине, заједно са правним установама, почива на начину формалне једнакости странака. Будући да су странке економски, дакле стварно неједнаке, тај систем овековечује стварну неједнакост и служи интересима развијених. Зато UNCTAD прокламује напуштање аутоматске примене начела формалне једнакости, позивајући да се створе нова правна оруђа међународне економске политике. Сва та оруђа треба да одбаце аутоматизам слободног тржишта и да, уместо

њега, уведу нова правна правила којима ће се олакшавати положај неразвијених земаља. Форум у којем се граде правила новог међународног права, UNCTAD, захтева да се спроведе опште амандирање материјалних и институционалних премиса послератног система међународних економских односа. Поступак за доношење одлука у UNCTAD-у и неким другим организацијама одражава начело једнакости држава те одговара потребама неразвијених. Правна правила UNCTAD-а, којима се из једног средишта регулише економски развој света, а посебно његовог већег неразвијеног дела, чине нову грану међународног права, ново право. То право могло би се назвати правом међународног економског развоја или међународним правом развоја.

Процес институционализовања, који се врши делатношћу све већег броја транснационалних установа, представља начин за правно и организационо уређивање међународних односа и истовремено последицу етатизације тих односа. Овај начин и ова последица очигују се правно у закључивању многостраних међудржавних уговора. Институционализовање захвата како економску тако и друге области друштвених делатности. У економској области оно представља нормативни облик промена у положају држава, које се свде на то да државе шире своју надлежност и регулишу међународну трговину, финансије и инвестирање. Слично трговини, привреди и финансијама, међународни економски развој представљао је у раздобљу пре Уједињених нација приватну ствар. Но, од настанка светске организације, а нарочито у склопу ослобађања бивших зависних подручја, међународни економски развој постаје *res publica* у томе смислу што се држава меша у привредне послове док се у исто време роје међународна тела која раде на институционализовању светске привреде. Односи који су се некада уређивали двостраним уговорима, постају предметом многостраних уговора. Страно приватно улагање подвргавано је у прошлости клаузули највећег повлашћења зато што је она обезбеђивала слободно кретање капитала и странаца. У савременом међународном праву, пак, то улагање усмерава се нарочитим двостраним уговорима између владе инвеститорове земље и владе земље домаћина, као и делатношћу међународних организација попут Међународне финансијске корпорације (IFC).

У време када је стварано међународно право већина данашњих неразвијених држава није постојала. Њихови народи живели су под режимом зависности. Зато су ове државе, као новонастале, у најмању руку неповерљиве према традиционалном међународном праву. Њихов став огледа се у противљењу према примени неких класичних правила, на пример кад зависни народи прибегавају сили ради ликвидирања старих протектората успостављених сагласно међународном праву. Неповерење нових држава потврђује се и у односу на прихват клаузуле о обавезној надлежности Међународног суда правде. Наиме, нека начела и правила општег међународног права (на пример, о мандатима, протекторатима и стицању територије) или она која се примењују у међународним економским односима (као што су начело реципроцитета, стандард отворених врата или највећег повлашћења) саграђена су у периоду највећег успона капиталистичких држава и колонијалног израбљивања. Зато су и од-

говарала интересима тих држава и ондашњем саставу светске заједнице. Многе данашње државе биле су у то доба само пасивни објекти наведених начела и правила, а никако њихови субјекти. У ствари, поступак творбе међународноправних правила у деветнаестом веку произлазио је из политичког поретка прокламованог на Бечком конгресу, доктрине о равнотежи снага и премоћи великих сила које су чиниле европски концерт. У таквом политичком оквиру ни тадашње мале земље нису биле у стању да врше знатнији утицај на право које се градило у интересу великих. Из овога је јасно зашто правила традиционалног међународног права о трговини признају само тржишну привреду у којој се свим привредним делатностима баве једино појединци. Држава слободне тржишне привреде није се упитала у послове појединаца на међународном плану сем кад се од ње тражило да притекне у помоћ. Основ за одазивање овом тражењу, до којег је долазило обично у случају спора, она је налазила у доктрини о супституцији.

Данашња слика сасвим је друкчија с обзиром да су колоније преобраћене у нове независне државе на које отпада највећи део чланова Уједињених нација. Па ипак, проблем је остао с тим што је добио нове димензије. Ослобођење колоније постале су економски неразвијене државе. Отуда, иако субјекти међународног права и, као такве, правно једнаке са развијеним државама Запада, оне су економски неједнаке, а њихова преговарачка позиција у међународној трговини слабија. То је разлог што нове државе захтевају преиначавање постојећих и доношење нових правила међународног права која би одговарала измењеном стању у савременом свету. Наиме, ниједна нова држава не представља либералну економију у смислу доктрине из деветнаестог века. Привредне делатности њихових држављана се ограничавају. Поред приватног, постоји и државни сектор. Сама држава појављује се као трговац. То, уосталом, није чудо будући да се данас кад правог слободног тржишта нема, ни развијене земље Запада не држе у потпуности начела слободе трговине.

Ипак, чињеница је да цело међународно право није право колонијализма и империјализма. Извесно је да то, на пример, нису правила о забрани претње силом и употреби силе. Зато се и тежња за изменом класичних правила, која су била формулисана да би задовољила интересе великих сила, не односи на сав домен међународног права. Полазећи од тога, може се очекивати да ће нове државе, захваљујући постојању међународних организација, бити у стању да суштину међународног права саобразе својим потребама, тј. потребама огромне већине човечанства.

Те тежње и потребе већине одражава међународно право развоја. Оно представља оквир у којем би требало да дејствују и нова и преиначена правна начела и правила. Као правна грана, међународно право развоја бави се следећим областима:

- експлоатација природних богатстава (концесије, уговори о економском развоју);
- примарни производи (уравнотежење производње и потрошње, политика цена, утржење, синтетичке замене примарних производа);
- оруђа међународних трговинских трансакција јавног карактера (уговори о трговини и пловидби, платни споразуми итд.);

- људска околина (правила о забрани загађивања ваздуха и воде, заштитна правила);
- технологија (уступање патената, давање лиценце на патенте и технологију);
- међународни економски развој (инструменти за пружање помоћи неразвијеним земљама од стране развијених земаља; уговори о зајмовима и поклонима; техничка и финансијска помоћ; економска сарадња; уговори о делимичној подели рада у одређеним индустријским гранама; правни положај стране имовине).

Из средишта ове гране права зрачи идеја да су за економски развој неразвијених земаља одговорни сви, те да се он мора организовати и усаглашавати путем надлежних међународних установа. Општа одговорност указује да се сва правила права развоја тичу међународне сарадње; отуда и назив „међународно право сарадње”. Снажан подстицај организовању овог развоја дале су прва и друга декада Уједињених нација за развој.

Прокламовање прве декаде (1960—1970) значило је потврду начела међународне солидарности и колективне одговорности целог човечанства за развој неразвијеног света и рабање једног новог морала у приступу проблему глобалне стратегије економског напретка. Економски раст и социјално благостање улазе у надлежност целе међународне заједнице. Сви њени чланови дужни су водити такву унутрашњу и спољну трговинску политику која ће допринети убрзању економског развоја, посебно заосталих подручја, како би се смањиле разлике у животном стандарду становништва тих подручја и оног у развијеним земљама. На жалост, првом декадом нису постигнуте битне промене у сфери међународних економских односа. Услед недостатка добро дефинисане развојне политике и споразума како да се она спроводи, међународна заједница није могла да учини више од онога што је учинила. Ипак, неки постављени задаци делимично су остварени. Установљен је институционални механизам кадар да формулише и оживотвори циљеве друге декаде. Међународна стратегија развоја за другу декаду Уједињених нација (1971—1980) отеловљена је у једном од најважнијих докумената који су Уједињене нације икад усвојиле. Његова појава оглашава почетак једне нове фазе у еволуцији међународног права развоја. Док су циљеви прве декаде служили као критеријуми при формулисању правних начела и одлука UNCTAD-а I, програм акција друге декаде представља допуну и корекцију раније постављених циљева у светлу нових потреба неразвијених земаља и одлука UNCTAD-а II.

Начело колективне одговорности човечанства за животни стандард људи у свим земљама постојало је одавно у свести обичног човека. Међутим, развијене земље нису овом начелу признавале обавезну снагу у њиховим односима са неразвијеним земљама све до прокламовања двеју деkada и усвајања UNCTAD-овић препорука. Потпуно занемаривање овог начела, изражено у ранијој економској и колонијалној политици индустријских метропола, ископало је економски јаз у нивоима развоја појединих земаља. Овај јаз данас спречава човечанство да стварно постигне напредак који би, уз примену постојеће технологије, иначе могло постићи. С тим у вези неразвијене земље тврде да имају право на помоћ од разви-

јених земаља. Другим речима, богати су дужни да сиромашнима пружају развојну помоћ. Неразвијени сматрају да њихова судбина мора да занима све остале чланице међународне заједнице. Ово је особито важно у данашњем међузависном свету где су напредак и економски развој једног региона условљени напредком и развојем свих других региона. И не само то: напредак или заостајање било кога региона погађа и све остале регионе. Пошто су мир, напредак и слобода заједнички и недељиви, развој осталих земаља користиће не само њима већ и целом човечанству. Следствено томе, међународна заједница је обавезна да исправи неповољне економске токове и да створи услове у којима ће сви народи моћи да уживају плодове економског и социјалног благостања. Зато неразвијене земље не сматрају помоћ за развој милосрђем већ обавезом развијених држава, обавезом која се мора учинити делом међународног права и уградити у правне инструменте и правила економског понашања. У томе смислу ново правило о ограничавању дејства највећег повлашћења, укидању начела узајамности и једностраном пружању директних повластица индустријском извозу из неразвијених земаља даје живот међународном праву развој као новом правном и институционалном оквиру светске привреде.

Др Миодраг Сукијасовић

РЕЗЮМЕ

Международное право развития

Период после Второй мировой войны знаменует начало революционных перемен в международном праве поскольку он подчинил себе и международную экономическую тройку (торговля, деньги, капиталовложение). Тем самым новая юридическо-институциональная архитектура охватывает три огромных области, до тех пор находившихся почти вне международных рамок, и подчиняет их действию правового регулирования. Устав ООН, Гаванский устав и ГАТТ заложили первый фундамент торговому сотрудничеству в взаимозависимом мире. Создаются и другие многочисленные международные организации, задачей которых является дать торговле направление на экономическое развитие слаборазвитых стран. ЮНКТАД является организацией, проводящей общую ревизию материальных и институциональных предпосылок послевоенной системы международных экономических отношений. Совокупность правил ЮНКТАД, регулирующих упомянутые отношения, составляет новую отрасль международного права — международное право развития или право международного экономического развития. Указанное право провозглашает отказ от некоторых начал традиционного международного права, как например, взаимность, и вводит новые начала коллективной ответственности всего человечества за развитие и жизненный уровень населения слаборазвитых стран.

SUMMARY

International Law of Development

The period following the last war marked a revolutionary change in international law by subsuming the field of international economic trinity (trade, monetary matters, investment) within its purview. The unlimited national sovereignty in these three areas of international economics began to

erode. The planning for the post-war economy resulted in the creation of three international institutions designed to cover three main areas: The International Trade Organization, substituted for by the General Agreement on Tariffs and Trade (trade), the International Monetary Fund (money), and the International Bank for Reconstruction and Development (investment). This legal-institutional architecture covered three immense fields previously wholly outside the international legal framework and exposed them to the effect of legal regulation. In actual fact, the UN Charter, the Havana Charter and GATT laid down the first foundations for trade cooperation in an interdependent world. However, these first foundations will have to be supplemented by new stones in order to make trade conducive to the economic developing countries. These new stones will be represented by UNCTAD.

UNCTAD has translated itself into a body concerned with a general revision of the substantive and institutional premises of the post-war system of international economic relations. The functions of UNCTAD and many other economic entities have been governed by legal rules. These rules expand the scope of the concerns of international law. As a result, the international legal regulation of economic activities, and particularly those regarding economic development on a world-wide basis, is also a result of the proliferation of international economic organizations. The body of rules dealing with this regulation forms a new branch of international law — the international law of development or the law of international economic development. This law echoes an abandonment of some principles of the traditional international law, such as reciprocity, and an introduction of the new principle on the collective responsibility of mankind for the development and the standard of living of the undeveloped world.

RÉSUMÉ

Le droit international du développement

La période qui a pris naissance après la Deuxième guerre mondiale marque le commencement des changements révolutionnaires dans le droit international du fait qu'il a mis sous sa dépendance la triplicité économique internationale (le commerce, la monnaie et les investissements). Ainsi, la nouvelle architecture juridico-institutionnelle comprend trois domaines énormes, qui étaient jusqu'alors presque en dehors des cadres du droit international et elle les expose à l'action de la réglementation juridique. La Charte des Nations Unies, la Charte de La Havane, le G.A.T.T. établissent les premiers fondements de la collaboration commerciale dans le monde interdépendant. Un grand nombre d'autres organismes internationaux se forment dont le devoir consiste à orienter le commerce dans le sens du développement des pays sous-développés. L'UNCTAD agit comme organisation qui s'occupe de la révision générale des prémisses du système d'après-guerre des rapports économique internationaux. L'ensemble des règles de l'UNCTAD par lesquelles sont organisés les rapports mentionnés forme une nouvelle branche du droit international du développement, ou le droit du développement économique international. Ce droit annonce l'abandon du droit civil traditionnel, tel que la mutualité, et l'introduction du nouveau principe de la responsabilité collective de l'humanité tout entière pour le développement et le niveau de vie du monde sous-développé.